

A ROMÁNIAI MAGYAR EGYETEM ÜGYÉNEK VITÁJA A 90-ES ÉVEKBEN

Ez a tanulmány a romániai magyar felsőoktatás témáját övező nyilvános beszéd alakulását tekinti át, történeti megközelítéssel, közelebbről az *egyetem-ügy* kilencvenes évekbeli tematizálásaira összpontosít. A közbeszédben *önálló magyar felsőoktatásként, önálló magyar egyetemként* emlegetett oktatási rendszer léte, fontossága, alakulása, az egyes tervezetek változatai élénken politizált témák az erdélyi, de az összmagyar köztudatban is.

Az egyetem-ügy alakulása és maga az azt övező diskurzus két korszakra osztható. Az első 1997-ig tart, és egy újonnan alakult, kizárólag magyar oktatást jelentő intézet tervezeteiről szól. A másik korszak 1997 áprilisában kezdődött. Ekkor az addigi sorozatos politikai kudarcokkal szembesülve, az időközben fejlődésnek indult Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar közössége a közös, román-magyar intézeten belül keresett és követelt magának intézményes státuszt. Ezzel inkább kiegészítették a teljesen különálló magyar intézetre vonatkozó eredeti követelést, s csak kevés megszólalás vetette el a különválás gondolatát.¹

Az egyetem-ügy az idők folyamán – főleg napjainkra – a különféle intézetépítési próbálkozások vagy tényleges eredmények sorával egyre technicizáltabbá vált, egyre több szakmai, szakjogi, „szakgazdasági”, „szakdiplomáciai” vetülettel, és a téma sajtónyilvánossága – véleményünk szerint – többször eltérő irányokban, olykor témák fel nem ismerésével, más, időközben tárgytalanná váló témák napirenden tartásával párhuzamossá vált. Viszont a (romániai magyar) egyetemi élet tényleges alakulása és az egyetem-téma nyilvános vitája, sajtója egyaránt tény. E tények tiszteletének szándékával, de az egyetemi életben otthonos szerző saját szemszögének vállalásával írtam meg ezt a tanulmányt. Az elemzés egy része 1998-ban született egy átfogóbb diskurzus kutatás során, ami azonban kéziratban maradt. Egy hasonló elemzés eredményeit Veress Károly közölte,² a különböző diskurzuszállakon folyó tematizálás általános összefoglalóját pedig Mandel Kinga tanulmánya adja.³

Az elemzés alapja a romániai magyar politikai sajtó, az erdélyi magyar lakosság médiafogyasztásában mindvégig meghatározó napilapok köre.⁴ Az egyetem-ügy általános tematizálásának gyakori állomásait egy évtizeden keresztül jellegzetes, többórás, olykor egész napos értelmiségi (vita)fórumok

jelentették. A tanulmány ezek tipikus diskurzusait is – a szerző választott és vállalt szemszögéből – elemzi.

Az egyetemépítés domináns tervezete

1989 decemberében megkezdődött az a köz-megbeszélés, ami azóta is tart, s melynek témája a romániai magyar, azaz anyanyelvű felsőoktatás lehetséges jövője. A domináns tervezet egy kolozsvári székhelyű, teljes struktúrájú (akkori szóhasználatban ez azt jelentette, hogy az összes vagy legtöbb tudományágra kiterjedő) *Bolyai* nevű egyetemről szóló elképzelés. Ez egy állami felsőoktatási intézet, ahol a döntés és minden szakmai tevékenység magyar nyelv használatával történt, röviden szólva: (főleg) magyarok tanítanak és tanulnak benne. Ez a romániai magyarság reprezentatív intézményének számítana. A 90-es évek elején a későbbiekhez képest hangsúlyosabban, gyakrabban jelenik meg, hogy ez az egyetem az 1959-ben megszüntetett akkori Bolyai Tudományegyetem jogutóda vagy, mindenesetre, utóda.

Első áttekintésre erről a jövőről alkotott elképzelések, a megállapított prioritások egyalternatívás elképzelést mutattak. Annak ellenére, hogy több elképzelés, elgondolás is született a 90-es évek folyamán, a legtöbb egy központi, reprezentatív elképzeléshez igazodott. Ezt nevezzük itt *domináns tervezetnek*. A közbeszéd ezt az alternatívát a romániai magyarság identitás-meghatározásainak részévé tette, beemelte a közösségi-etnikai szimbólumok tárába, mintegy védve a lehetséges más alternatívákkal vagy ellenkezésekkel szemben.

Ez a domináns tervezet a következő felsőoktatási tervezetet jelenítette meg:

- egy magyar tannyelvű egyetem,
- állami felsőoktatási intézményi státuszban,
- Kolozsváron (esetleg orvos- és gyógyszerészképzés terén Marosvásárhelyen is),
- nemcsak tudományegyetemi karokkal, hanem a műszaki, orvosi, agrár, művészi felsőfokú képzést is integrálva,
- az 1959-ben gyakorlatilag megszüntetett magyar tannyelvű, állami Bolyai Tudományegyetem jogutódként jelenne meg (ez igazából szimbolikus és nemzetpolitikai értelemben vett utódlást jelenthetett, mert a 90-es évekre mind a romániai állami felsőoktatás, mind pedig a világ felsőoktatása átalakult; az egykori Bolyai Egyetem egy kommunista diktatúra keretei között létezhetett, és bizonyos egyetemi szakokra korlátozódott),
- ismét „Bolyai Egyetem” névvel.

A 90-es évek felsőoktatási fórumai

A korszak jellegzetes politizálási, vitatkozási és tematizálási szokásává vált többórás fórumok, vitanapok szervezése. Az egyetem-ügyről szóló élénk eszmecsere természetesen a legkülönbözőbb, kisebb-nagyobb számú résztvevőt vonzó keretekben folyt, de kiemelkedtek, és a sajtóban is teret kaptak ezek a fórumok.

A fórumokat a következők jellemzik:

Rendszerint sok tucat, olykor százas nagyságrendű meghívottból, közönségből álltak. Egy vezetői-kezdemenyezői kör (pár személy, egyetemi oktató vagy politikus) vitaindítókat, helyzetértékeléseket tartott egy elnöki emelvény, asztal mellől, amit a felszólalások hosszú sora követett a nézőtárszerűen szemben ülő, főleg oktatókból álló közönség köréből.

Ezeket a fórumokat többnyire iskolák nagyobb termeiben, főleg dísztermeiben, az egyetem nagyobb termeiben, a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet dísztermében vagy Bethlen-termében tartották, több órán keresztül, olykor egész napos rendezvényként, ebédszünettel.

Több intézmény is kezdeményezett és szervezett ilyen vitaalkalmat, de véleményünk szerint kiemelkedtek a következők:

1. A Bolyai Társaság⁵ nevű civil szervezet által megvalósított fórumok. A BT saját évi közgyűléseit is részben ilyen fórumlehetőségként élte meg, használta ki.

2. Az Erdélyi Múzeum Egyesület nevű civil szervezet által összehívott fórumok.

3. A Romániai Magyar Demokratikus Szövetség Oktatási Főosztálya (korábbi nevén oktatási alelnöksége) által szervezett felsőoktatási fórumok (a legismertebbé az 1994. áprilisi vált).

4. 1997-től a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar oktatóinak egészét mozgósító megbeszélések. Ezeket idővel a magyar oktatók „közgyűlésének” nevezték el, és 2007 januárjáig, amikor az utolsót tartották, ezt tekintették a BBTE magyar része egyik legfontosabb konzultatív testületének. (A 90-es években még alig száz magyar oktató volt a BBTE-n, azok nagy többsége könnyebben össze tudott gyűlni a közvetlen demokrácia „népgyűlésszerű” formáira; utóbb a több százas létszámú magyar oktatói kar kinőtte a döntéshozatal ilyen formáit, és a 2000-es évek elején megalakultak a képviselői demokrácia keretei, 2007-ig a „közgyűlés” már csak szabad vitafórum maradt, később össze sem hívták.)

Egy tipikus felsőoktatási fórum az ötletekben vagy a megbeszélendő problémákban való tobzódást mutatta. Egy ilyen gyűlés jellegzetes forgatókönyve a következő:

- *A kezdeményezők* megtartják beszámolóikat vagy vitaindítóikat, ennek fő része rendszerint a domináns egyetemtervezet újrafogalmazása, ezt kö-

veti a *revendikáció*, vagyis az egyetem létrehozásának követelése a román államtól (rendszerint egy petíciótervezet felolvasása).

- Utána, leggyakrabban, a kezdőszónok vagy a gyűlésvezető (például a Bolyai Társaság vezetője, vagy az RMDSZ oktatásügyi vezető politikusa, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar vezetője stb.) megadja a szót egy másik, esetleg több személynek, aki:
 - vagy vendég, például magyarországi meghívott;
 - vagy reprezentatív személyiség (az RMDSZ politikusa);
 - az ülésvezető úgy tudja róla, hogy konkrét javaslatai vannak – ez nagyon gyakori, és abból fakad, hogy a gyűlést kezdeményező szűkebb kör tagjai egymás között előzetesen könnyebben tudnak egyeztetni, mint a gyűlésen megjelenő nagyobb csoport tagjaival.
- Ezután hozzászólók hosszú sora következik, amelyek egy része reagál, vitatkozik az előtte elhangzottakkal, de általában a felszólalások a már-már körvonalazódó közös állásponttól messzebbre viszik a beszédet, azt az érzetet keltve, hogy *a felszólaló eleve saját elképzeléssel érkezett a fórumra, és annak elemeit minden előzetesen elhangzott szöveg tartalmától elvonatkoztatva, függetlenül ismerteti*. Viszont a felszólalók nem vagy alig vitatják az egyetem domináns tervezetét, inkább csak az általános képet próbálják olykor partikuláris, helyi szempontból árnyalni.

Ez több szálon futóvá, és sokak számára nehezen követhetővé teszi a gyűléseket, fórumokat. Ennek a szerteágazó, nehezen követhető kommunikációnak tulajdonítjuk az egyetem-ügy máig is jellemző leegyszerűsítő, mítoszokkal teli megközelítését mind a magyarországi megfigyelők, mind a román sajtó, mind az erdélyi magyar sajtó szereplői körében.

Az egyetemtervezés domináns diskurzusának elemei

A diskurzusban leggyakrabban „államilag fenntartott”, „teljes struktúrájú” vagy „teljes spektrumú” egyetemenként emlegetik, utalva arra, hogy a magyar felsőoktatást korlátlanul, minden egyes területen szükségesnek tartják. Ezen általában a szakstruktúrát értik.

Ez a 90-es évek első felében kiforrott sajátos diskurzus érveiben kettős pillérré épített. Az önálló magyar egyetem szükségességét vitató (szinte kizárólag román környezeti) diskurzusok eleve diktálták ezt a kettőséget. Az egyik ilyen pillér a restitúció-restauráció, a másik a modernizáció pillére. A kettő összeférése sajátos vetületben nyilvánult meg, hiszen az 1959 előtti, akkor is igencsak sajátos állampolitikai állapotok felidézése, példaként való megjelenítése együtt szerepelt ebben a diskurzusban a századvégi európai egyetem kívánatos képével. Ami a két pillért összehozza, a törekvés, hogy az önálló magyar egyetem tervezetét minél erősebben legitimálják.

Az 1959 előtti egyetem a történelmi precedens. Üzenetének lényege, hogy a külön vagy *elkülönülő* egyetem gondolata, sőt ténye nem új keletű, előzményei vannak, és ezért nem időszerűtlen éppen a századvégen, amikor az *elkülönülés* nem számít erénynek azoknak a nyugati szereplőknek a szemében, akiktől a romániai magyar politikai közszemlélet kisebbségvédelmi gondoskodást vár el. Az 50-es évek magyar egyeteme arról is szólni akar a nyugatiaknak vagy éppen az együtt élő magyarokról kevésbé tájékozott románoknak, hogy a romániai magyarság nem új keletű (*imigráns*) kisebbség, hanem *államalkotó nemzet* (vagy *társnemzet*). Másrészt a régi Bolyai Egyetem képét kétségtelen, hogy az ehhez az intézethez kötődő egykori tanár- és diákgeneráció nosztalgijája hozta be a köztudatba. Az 50-es években egyetemet végzett nemzedék a 90-es évekre érte el a késő-középkorúak osztályát, amely rendszerint hangadó és meghatározó korosztályként jelenik meg a közéletben, és az is maradt a múlt évtized közepéig.

Miközben egy több mint 30 éve bezárt, a kommunista diktatúra által szorosán ellenőrzött egyetemet emlegettek precedensként, az önálló magyar egyetem képét egy korszerű intézet tervezetében festették meg. A korszerűség hangoztatása különböző súlyt kapott az 1989–1997 közötti időszakban. A retorika szerint olyan (*magyar, önálló, Bolyai* stb.) egyetemet kell építeni, amely felszereltségével, a szakmai tudás korszerűségével, világhoz való felzárkózottságával tűnik ki. Előfordult többször is, hogy ehhez, mintegy szónoki fordulattal, hozzátették, hogy egy ilyen egyetem vonzó lenne akár a román ajkúak számára is. (A modernizációs elkötelezettség mellett egy ilyen kijelentésnek szerepe volt abban is, hogy a román közösség vonatkozásában az *elkülönülés* (szeparatizmus) ódiomát kellett elkerülni egy olyan egyetem képével, ami *nyitott, befogadó*. A messzemenően modern (magyar) egyetem gondolatában ott lappanghatott – a román interpretáció megszokott sémái szerint kétségtelenül – az összehasonlítás a román egyetem(ek) rovására. Kissé együtt járt ez azzal a szintén mögöttes gondolattal, hogy a vegyes, közös román–magyar egyetem *magyar* részének (oktatók, tantervek, kutatások, hallgatók stb.) fejlődését, modernizációját akadályozná.

Az ultramodern egyetem gondolata, ideája kevésbé volt részletező, tétel. Alapvetően két tétel bukkant fel gyakrabban, de azok is viszonylag általánosak voltak: a jó, tehát korszerű felszereltség és a tanárok jó képzettsége. Az angol nyelv használata, mint erény, az egyik a kevés konkrét elemből, ami az elképzelt egyetem modernségét adta volna. 1990–1992-ben még nem lehetett annyi és olyan konkrét modernizációs tényezőről beszélgetni az egyetemi oktatás esetében, mint pár évvel később: internetről, kreditrendszerrel, a háttérként szolgáló alapítványi rendszerrel stb.

A román egyetemnél akár modernebb egyetem előbbre valóságát annak *magyar nyelvűsége* adta volna 1990-ben. Ekkor még a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen alig indultak újra a 80-as években megszüntetett, vagy

soha nem létezett szakok, ezért a közvetlen tét a magyar tannyelv megléte volt. Később, a 2000-es években, amikor már majdnem ELTE-spektrumú magyar tannyelvű szakkínálat volt a BBTE-n, a magyar nyelvűséget, mint fő érvet, felváltotta ez az érv: egy olyan egyetemen, ahol magyarok dolgoznak és tanulnak, a döntés a magyar közösség értelmiségi elitjének (egy részének) a döntése volna. Ekkor már nem pusztán a magyar nyelv használatának a lehetősége a tét, hanem az egyetemszervezési, döntéshozatali önállóság.

Az egyetem modernségét a 1990 és 1997 között attól remélték, hogy *új* lesz, eleve korszerűnek születik, nem kell megküzdenie a modernizációs változtatások terheivel, mint a Babeş–Bolyainak vagy hasonlóknak, ugyanakkor ezt a modernséget remélték a külföldi támogatások sokaságától, amelyek a frissességet, újszerűséget karolhatták volna fel. Az elemzett fórumokon viszszatérő szónoki téma volt, hogy tehetősebb „nyugati magyarok” képesek arra, hogy támogassák a magyar egyetemet. (Azután, ahogy telt az idő, egyre kevesebb szó esett arról, hogy a *nem magyar* nyugatiak jelentős támogatása, sőt a nyugati egyetemek partneri hozzáállása segítene felépíteni a kolozsvári magyar egyetemet; ez a téma a 2000-es évekre eltűnt; a nyugati magánszemélyek a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem létrehozásakor a költségek össz volumenét tekintve szimbolikus összegekkel járultak hozzá az egyetemszervezés eme változatához.)

A domináns alternatívának számos mellékváltozata volt, van, de lényegében nem térnek el a fővonaltól. A romániai magyar nyilvánosságban nem akadt, különösképpen a sajtóban nem, aki a különálló, legalábbis autonóm magyar egyetem ötletét tételesen elutasította volna, úgy, ahogy azt a román nyilvánosság a legváltozatosabb köreiben napi rendszerességgel megtette. Vagyis, míg ez a román nyelvű nyilvánosság széles körben értelt az etnikai egyetemi elkülönülés ellen, addig a magyar nyilvánosságban még elszórt és csekély jelenlétű magyar egyetem elleni érvelés sem tapasztalható. A fő gondolattól, miszerint a romániai magyarságot ki kell szolgálnia egy magyar nyelvű felsőoktatásnak, csak árnyalatokban tértek el a domináns magyar felsőoktatási opció mellékváltozatai.

1993–1994-re alakultak ki ezek a mellékváltozatok, és a rájuk történő reflektálás, olykor vitatkozás, a különböző egyetemtervező gyűléseken, felsőoktatási fórumokon jelentkezett, a sajtóban pedig az ezekről a gyűlésekről való újságírói jelentésekben jelent meg. A romániai magyar sajtó nem részletezte a vitákat, aminek legalább két oka lehet. Az egyik az, hogy a sajtószerreplők viszonyulásába, mi több, észlelésének, figyelmének irányításába olyannyira beépült a domináns alternatíva, hogy a mellékváltozatokra nem figyeltek. Sajtóbeli kifejezéssel élve: számukra nem volt hírértéke például annak, hogy voltak olyan megszólalók, akik Szegeden képzelték volna el a Bolyai Egyetemet (összefüggésben azzal, hogy 1921-ben, a trianoni leszakadás után az országgyűlés Szegedet jelölte meg az egykori kolozsvári egyetem újabb

székhelyeként.) Az ötlet többnyire a fórumozók körében hangzott el egyik-másik felszólalásban, nagyon sok egyéb mondanivaló között, többnyire sajtóvisszhang nélkül. A másik ok az lehetett, hogy az újságírók, mert maguk személyesen is a domináns alternatívát követték, valóban el akarták hallgatni a dominánstól eltérő változatokat. A Bolyai Egyetem kérdése így aztán tulajdonképpen minden árnyalás nélkül, axiomatikus tételként került ki a médianyilvánosságba. Ez lehet az egyik oka annak, hogy a román média erről szóló információs anyaga voltaképpen kimerül annak tudásában és tudatásában, hogy egyesek – főképpen az RMDSZ – szét akarják választani a Babeş–Bolyai Egyetemet két részre úgy, hogy valamilyen restitúciós eljárás nyomán a „román fél” jelentős infrastruktúra-vesztéssel kerülne ki ebből a folyamatból.

Valójában a Bolyai Társaság által szervezett fórumokon azt hangoztatták, hogy az új magyar egyetem (ami amúgy is korszerűbb lenne a román egyetemenél) teljesen új környezetben, új felszereléssel épülne ki. A fórumokon főleg Bodor András (történész) és Balázs Sándor (filozófia szakos) professzorok felszólalásaikban a város határában, zöldmezős beruházással megépülő nagy campusról beszéltek, ez jelentette volna az új egyetem helyét. Az ötlet a Kolozsvár és Szászfenes határában elterülő rétről szólt (ezek a területek azóta beépültek, többnyire bevásárlóközpontokkal.). Minthogy a Bolyai nevű egyetem a Babeş–Bolyai Tudományegyetem részeként jelenik meg a románok számára, érthető, hogy a Babeş–Bolyai szétválasztása az első, ami eszükbe jut a magyar igyekezetek láttán, hallatán.

A dominánstól árnyalatokban eltérő, azt lényegében nem vitató változatok az 1. táblázatban szemléltethetők vitakeltésük mértéke és nyilvánosságuk típusa szerint.

A székelyföldi magyar egyetem ötlete főleg a politikusi nyilatkozatokban, interjúkban jelent meg. Az alaphangsúly azon volt, hogy ott, ahol a magyarok többségben élnek, könnyebb elkezdni a magyar egyetem felépítését. A kinyilatkoztatott érvek között rábukkanunk egy kisebb nyilvánosságot kapó *elvi érvre* és egy nagyobb, már-már propagandaszerű nyilvánosságot nyerő *gyakorlati érvre*.

Az elvi érv leggyakoribb változatai így foglalhatók össze: a Kolozsvár-centrikusság mellett, vagy annak hanyatlása mellett a regionális, s így a székelyföldi fejlődésnek is helyet kell kapnia. A Kolozsvár-centrikusság, mint minden más központság, nem kívánatos, vagy előbb-utóbb vitatható lesz. Gyakori érv a fórumokon, hogy a Székelyföldet, amely annyi magyart ad Erdélynek, megilleti a saját egyetem.

A gyakorlati elvek vallói a székelyföldi barátságos környezet mellett az egyetem segítségével pótolható krónikus tanárhiányra hivatkoztak, ugyanis a székelyföldi egyetem a diskurzusnak java részében *tanárképző* egyetemenként jelent meg. Egy másik képben ez a székelyföldi egyetem jellegzetesen agrár- vagy feldolgozóipari szakok esetén biztosítana képzést. Akár a tanárképző

egyetem jelleget, akár – például – az agrártudományi egyetem jelleget emelik ki a székelyföldi egyetem gondolatában, arra az ellenérvre akarnak válaszolni, miszerint komplex kutatási, gazdasági feltételek és hagyományok nincsenek a Székelyföldön. Ezért a székelyföldi egyetemről szóló (elnagyolt) elképzelésben az intézet „csak” tanárképző intézetként jelent meg (tehát felvállaltan szerényebb projekt, ám ami fontos a magyar iskolaügy jövője szempontjából).

1. táblázat

Változat	Mennyire vitatott	Megvalósulásáért tett lépések	Nyilvánosságának helye
nem Romániában, hanem Szegeden legyen a Bolyai Egyetem	nem vitatták, nem kapott támogatást	-	gyűlések, felsőoktatási fórumok
Székelyföldön legyen, nem pedig Kolozsváron a Bolyai Egyetem	élénk vita	több tanulmány, kiemeljük Bíró A. Zoltán tanulmányát, ⁶ mely az RMDSZ megrendelésére készült	sajtó, felsőoktatási fórumok
egyházi, <i>ökumenikus</i> legyen, ha már állami nem lehet a Bolyai Egyetem	kevés vita, vélhetőleg az egyházi kérdéseket övező óvatosság okán: az egyház nem zárkózott el az ötlettől, de konkrét lépéseket a politikai területen aktív püspök, Tőkés László tett, így nagymértékben az ő személyéhez kötődik ennek az egyetemnek a nagyváradai tervezete	helyi tervezetése, a nagyváradai Sulyok István Főiskolához kapcsolódó tervek és nyilatkozatok, 1994-ben az <i>Universitas Oecumenica Transsylvaniensis</i> név gondolata	sajtó
magán, és ne állami legyen a Bolyai Egyetem, amit a romániai magyar közösség, illetve a külföld és az anyaország tart fenn	enyhe vita	-	sajtó
a létező Babeş-Bolyai Egyetemen belüli ideiglenes érvényesülés	változó vita, mert ennek különbözőképpen értelmezett változatai éltek	300-as beiskolázási keretszám a magyar nyelven felvételizők részére a BBTE-n a minisztérium részéről, az RMDSZ kérésére.	sajtó, általában késve

Ugyancsak sok vitát váltott ki, de a sajtóban kevesebb terek kapott az önerő alternatívája, a magyar nyelvű *magánegyetem*. A következő évtizedben a Sapientia – Erdélyi Magyar Egyetem, illetve a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem – besorolásukat tekintve: romániai magánegyetemek – egy kisebb, kiegészítő jellegű, de ténylegesen megvalósított projektként álltak. Ehhez képest a 90-es évek végéig éppen a magánegyetem volt az az alternatív ötlet, amit az egyes fórumokon azonnal vitattak, támadtak azzal az érveléssel, hogy az erdélyi magyarságnak adófizető polgárok közösségeként igenis joga van nemcsak magyar tannyelvű felsőoktatáshoz, hanem külön jogi személyiségű állami intézethez. Később vált hatékonnyá az az érvelés, hogy ha a román állam nem hajlandó fenntartani, s még csak támogatni sem a magyar felsőoktatási hálózatot, akkor az csak a romániai magyar közösség erejéből, illetve az anyaország és a külföld támogatásával működhet. A magánegyetem gondolata a Sapientia-féle projekt előtti korszakban a leggyakrabban az egyházi egyetem ötletével keverten jelentkezett, 1994–1995-től pedig többször megjelent e téma kapcsán a Sulyok István Főiskola. 1996-tól pedig javaslatok, ötletek szintjén megjelent a katolikus egyház által működtetett marosvásárhelyi Márton Áron Katolikus Egyetem, ami viszont nem akart tulajdonképpeni tudományegyetemként működni, hiszen csak egyházi zenei, lélektani, műemlékvédelmi „tanszék” jelent. (1994-ben már élt az *Universitas Oecumenica Transsylvaniensis* név gondolata, a fórumokon többször elhangzott, és az 1994 áprilisában tartott, az RMDSZ által szervezett fórumon⁷ maga Cs. Gyimesi Éva is, aki többször ellenezte a Babeş–Bolyaiból való kiválást, támogatóan említett egy ilyen alternatívát.)

A magyar nyelvű oktatásnak a román egyetemen belüli érvényesülése is több megközelítési módot ért meg.

Ez a változat, az erről való beszédmód hozta magával az évtized második felére a legnagyobb nyilvánosságot kapott vitákat, amikre még visszatérünk. Valószínű, ez azért volt, mert ez a változat minden mellett éppen az *önálló, különálló* egyetem elemet nélkülözi. Ennek a változatnak (a Babeş–Bolyain belüli érvényesülés elvének) fejlesztése, az ezzel való foglalkozás bármikor kelthette az egyetem szakmai dolgait voltaképpen kívülről szemlélő politikusokban és a sajtóban azt az érzetet, hogy vannak *valakik*, akik lemondának a tulajdonképpeni *külön* egyetemről.

A Babeş–Bolyai keretében való érvényesülés szükségességét ritkán tagadták, mert azt átmeneti megoldásként mindenki elfogadta. A ritka támadások egyike például Beder Tiboré, akkori Hargita megyei főtanfelügyelője volt az 1994-es felsőoktatási fórumon, aki – a jelen levő magyar egyetemi oktatók zúgolódása közepette – kifejtette, hogy nem tekinti magyar oktatásnak azt, ami a BBTE-n történik, mert az nem a miénk. A fórumon jelen levő Magyari András, az egyetem magyar részének, közösségének (akkor még nem hívták magyar tagozatnak) vezetője, soron kívül szót kért és visszautasította a Beder-féle álláspontot.

A Babeş–Bolyai egyetemen való érvényesülés mint átmeneti alternatíva témája az alábbi keretekben jelent meg a kisebb vagy nagyobb nyilvánosságban:

- a Kolozsvári Magyar Diákszövetség tanügyi koncepciójában,⁸ főleg 1994-ig, és ezáltal az annak befolyása alatt álló kiadványokban (ezek közül a *Campus* és a *Perspektíva* című kiadványok évfolyamait elemeztük);
- a Marosvásárhelyi Magyar Diákszövetség egyes köreiben;
- Cs. Gyimesi Éva tanügyi fórumokon elhangzott beszédeiben, cikkeiben.

A fenti keretek diskurzusának lényege pedig az alábbiakban foglalható össze:

- a távlati Bolyai Egyetem nem vonhatja el a figyelmet a jelenlegi oktatásról;
- a jelenlegi diákok *még nem* a Bolyai Egyetem hallgatói, róluk is teljes odaadással kell gondoskodni (ennek a gondolatnak a legfőbb képviselője Cs. Gyimesi Éva, aki egyébként különböző tanulmányaival, megszólalásaival olykor szembehelyezkedett a domináns tervezettel);⁹
- az 1959-ig működő Bolyai Egyetem iránti nosztalgizálás önmagában nem vezet semmire;
- igazodni kell a bevett, és esetleg jónak bizonyult egyetemszervezési szabályokhoz, eljárásokhoz. Az oktatásszakmán kívül álló hozzászólók ehhez értelemszerűen nem értenek;
- a Bolyai Társaság túlságosan elégedett a meglévő szellemi kapacitással, pedig az nem lenne elég egy (éppenséggel gyorsan) kiépítendő Bolyai Egyetem számára;¹⁰
- a Bolyai Társaság, a beadványmozgalmával együtt, hatástalan az egyetem kikövetelésében;
- a Babeş–Bolyai mellett a magyar oktatás érdekeit felvállaló háttérintézményeket kell kiépíteni (a kritikus magatartás mellett ennek a diskurzusváltozatnak ez a kifejezetten konstruktív oldala).

A Babeş–Bolyain való érvényesülés alternatívája két fő vonulattal jelentkezett. Egyik esetében sem mutatható ki egyértelműen, hogy szembehelyezkedne egy majdani, történetesen Bolyainak nevezett egyetemmel, ami már nem a Babeş–Bolyai része, hanem különálló, önálló.

Az egyik vonulatot itt most *diplomatikusnak*, a másikat pedig *pragmatikusnak* nevezhetjük, megjegyezve, hogy ezek a jelzők a diskurzusra vonatkoznak, s nem annyira a konkrét lépésekre, s azt is megjegyezve, hogy a két vonulat sokszor együttesen jelenik meg.

A *diplomatikus* vonulat lényege: az egyetemen belül, a román és magyar kollegák közötti többnyire jó (egyes esetekben családias) vagy legalábbis tartózkodó viszony lehetővé teszi, hogy a magyar oktatás szervezése, kevésbé feltűnően, kevesebb szimbolikus közléssel, de érvényesüljön, lassan terjedjen.

A *pragmatikus* vonulat lényege: az egyetemen belüli lehetőségeket önállóan úgy kell kihasználni, hogy közben más, az egyetemen kívüli támogatási rendszert, sőt intézményrendszert, kereteket kell kiépíteni.

A diplomatikus vonulat egyik jellemzője, hogy főleg azon oktatók révén érvényesült, akik vezető tisztségeket töltöttek be a Babeş-Bolyai Tudományegyetem valamilyen szintjén. Ezzel kapcsolatban két ténytet emelünk ki. Az egyik: a magyar nemzetiségű tisztségviselőket ugyan kifejezetten (olykor kevésszer hangoztatva, de mégis nyilvánvalóan) magyar mivoltukért választották meg a különböző tisztségekbe, rendszerint mégis a különböző feladat- és felelősség-megosztásokban *olykor nem* (1997 előtt *rendszerint nem*) a magyar oktatás ügyével foglalkoztak (vagy csak részben, olykor félhivatalosan foglalkoztak azzal). Ez az állapot 1997-ig tartott, attól kezdve fokozatosan alakult ki és vált hivatalossá kari, tanszéki, illetve egyetemi szinten a magyar oktatást képviselő vezető pozíciójú oktatók szerepe; 2004-től lett magyar tagozati vezetőtanács, 2007 után van már a magyartagozat-vezető rektorhelyettesnek saját kabinetje (referensek, tanácsosok, sajtósok).

A másik: a magyar nemzetiségű oktatókat a románok és a magyarok együttesen választották, tehát nem csak a magyarok. A románok többségben voltak, így esélyesebbek a számukra ismertebb, szimpatikusabb magyar oktatók. Ezek gyakran értelemszerűen azok voltak, akik jó barátságban voltak a román kollégákkal, kevésbé hangoztatták a különválás ügyét. (Később már ez is változott: 2004 után a magyar oktatók választásait a közös román–magyar vezetői testületekben csak validálják, de a választásokba nem avatkoznak bele, viszont 2012 elején, az új tanügyi törvény alkalmazása során végül úgy próbálták összeegyeztetni a törvény által előírt általános és közvetlen választás rendszerét a magyar tagozat autonómiájával, hogy a magyar tagozat számára garantált számú mandátumokat biztosítanak, de minden választáson induló személyre minden oktató – magyar is, román is – szavaz. Kivétel: a magyar tagozat egyetemi szintű vezetője.)

A pragmatikus vonulat két dokumentált nyomot hagyott a nyilvánosságban. Az egyik egy főleg belső használatra készült anyag, mely viszont elég széles körben elterjedt az oktatók és a politikusok, valamint a diákok között: az *Oktatás, Reform, Autonómia* című kiadvány, mely amolyan házi gyártmányú kötésben jelent meg az RMDSZ Oktatási Főosztálya kiadásában 1995-ben, a másik pedig egy felszólalás- vagy tanulmányosorozat, amelyet 1998 februárjában egy, a Szabadelvű Kör által szervezett értekezleten közöltek először.

Az *Oktatás, Reform Autonómia* kiadvány legtöbb dolgozatában a következő a visszatérő, domináns, jellemző és sajátos jegyek vannak:

1. a meglevő keretek kihasználásának a gondolata (Veress Károly, Magyarri Vincze-Enikő, Cs. Gyimesi Éva dolgozatai);
2. a háttérintézmények kialakításának szükségessége (Magyari-Vincze Enikő pedig egy konkrét elképzelést vázol egy ilyen típusú intézmény-

ről, melynek a neve Tudományos Képzési Programok Intézete lenne – azaz TUKPINT);¹¹

3. amit a legfontosabbnak vélünk: *a beszédmód eltérő a Bolyai Társaság és RMDSZ által biztosított keretekben használttól; vélhetőleg ezért került ki a sajtó (ösztönössé vált) figyelmét.* Bíró A. Zoltán vagy Magyar-Vincze Enikő írásával elemzővé, tárgyilagossá, érzelemmentessé, kevésbé retorikussá és metaforizálttá, ugyanakkor technikusabbá és akadémikusabbá vált a diskurzus, mint a megszokott sajtóközleményekben, beadványokban, nyilatkozatokban, gyűlési felszólalásokban;
4. az *Oktatás, Reform, Autonómia* című füzet – különben – tartalmában csak annyiban hasonlít az egyes tanügyi fórumokhoz (melyeket az RMDSZ, a Bolyai Társaság, 1997-től pedig a magyar egyetemi tisztségviselők is szerveztek), hogy több, s nem csak egy elképzelést vetett fel a magyar felsőoktatással kapcsolatban. (Ezekre a fórumokra az volt jellemző – amint az előbbieken már bemutattuk –, hogy a résztvevők egymás után felszólalva, különböző alternatívákat ötletbörzseszerűen vetettek fel.) Ebben a füzetben Bíró A. Zoltán a székelyföldi egyetem alternatíváját vette újra, a dolgozat címe: *Stratégiai javaslatok a székelyföldi főiskolai szintű szerkezet kialakításához.*¹²

A füzet sem mutat koncepcióbeli egységességet, a sok közös és sajátosságot adó jegy ellenére sem. Akárcsak a különböző fórumokon, a közös nevezők mellett az *ötletek egymásmellettsége* jellemző, olykor egymás vitatásával.

A domináns tervezet változásai a Campus-eszmétől a főiskolai hálózat gondolatáig

A domináns alternatíva a politikai, oktatásgazdasági, oktatásszervezési és egyetem-modernizálódási viszonyok változásaival együtt többszörös átalakuláson ment át. (Az eredeti elképzelések szerint már 1995-re tudományegyetemi, agrár főiskolai és műszaki területű intézménynek kellett volna – szervezetiileg és fizikailag – elkészülnie.)

A domináns tervezet alakulásában három szakaszt érhetünk tetten: az első kettő az önálló, román rész nélküli egyetemről szól, a harmadik – az egyetemalapítás 1997-ben tetőződő kudarcaival való szembesülés után – a BBTE-n belüli önállósodás gondolatáról szól:

- 1989–1993 között: a Campus-eszme szakasza;
- 1994–1998 között a főiskolai hálózat szakasza, párhuzamosan az ideiglenesnek hangoztatott Babeş-Bolyain belüli lehetőségek kihasználásával, a Kolozsvár-centrikusság gyengülésével;
- 1997-től a fakultás-eszme (a Babeş-Bolyain belüli szerkezeti önállósodás gondolata), együtt a Kolozsvár-centrikusság újraerősödésével.

Valamennyi szakaszban az ötletek és elképzelések úgy fogalmazzák meg újra a domináns változatot, hogy a ténylegesen önálló és a lehető legteljesebb skálájú, állami magyar, többnyire Bolyainak nevezendő egyetem kialakulásához vezető (kitérő) útként fogják fel a különböző szakaszokra jellemző elképzeléseket.

A diskurzus alakulásában egy *kompromisszum* (fokozatosan megszülető kompromisszum) és két *konfliktus* hatása nyomán fejlődött a magyar egyetem ügyének nyilvánosságbeli képe.

A kompromisszum a Kolozsvár-centrikus domináns tervezet és a székelyföldi egyetem alternatív tervezete között alakult ki. Mintegy 1993-ig Kolozsvárhoz (esetleg orvosképzésben Marosvásárhelyhez) és csakis ehhez kötött egyetem képe jelent meg a diskurzusban. 1990-ben és 1991-ban a valahol Kolozsvár határában építendő korszerű campus ötlete vissza-visszatért. A campusnak az első elképzelés szerint öt év alatt kellett volna felépülnie, s addig a vegyes nyelvű Babeş-Bolyai maradt volna az átmeneti megoldás. Ez szkeptikussá tette a diákokat, és például a Marosvásárhelyi Magyar Diákszövetség és a Kolozsvári Magyar Diákszövetség képviselői az elemzett felsőoktatási fórumokon többször hangsúlyozták, hogy az egyetemtervezés mellett, a majdani Bolyai Egyetem megalakulásáig, gondoskodni kell az addigi diáknemzedék megfelelő oktatásáról, mert azok a diákok már nem lesznek egyetemi polgárok, mire a Bolyai megalakul, felépül.

A közben ritkább nyilvánossággal, de később mégis megjelenő *székelyföldi egyetem alternatívája* és a *Kolozsvár-centrikus elképzelés* között fokozatosan *kompromisszum* született. Az egyetem-elképzelés megfogalmazásának mondata átalakult: ebben a Bolyai Egyetem egy erdélyi magyar *főiskolai* hálózat formájában jelent meg, aminek a központja a kolozsvári magyar tudományegyetem. A *főiskolai hálózat* szinte olyan gyakran szerepelt, mint a *Bolyai Egyetem* vagy az *önálló magyar egyetem* kifejezések 1993 és 1996 között, mind a fórumokon, mind az elemzett sajtóban. A kezdetben főleg *fizikai* értelemben vett egyetemi tér szemlélete átalakult, és *képletesebb* térré vált azáltal, hogy több helyen is működő részlegek hálózatáról kezdtek beszélni. Kezdetben a fizikai tér a legkonkrétabb értelmekkel irányította a tervezetést: a Bolyai Társaság egyik vezetője diákoknak arról beszélt, hogy először lennie kell egy kapunak és egy kapusnak, s akkor indulhat, fokozatosan kialakulhat az egyetem. Később ez a térszemlélet megváltozott, és a diskurzusban az a rész vált dominánssá, amelyik nem feltétlenül körülhatárolt térhez kötötte az egyetemet (campus, kapu, falak, a visszaigényelt épületek), hanem a Bolyainak nevezendő intézetet az Erdélyben több helyen is felállított fakultások, főiskolák szorosabb vagy lazább szerkezetű rendszereként fogta fel. Ennek a szemléletnek a felülkerekedése nyitottabbá is tette a diskurzust. A főiskolák, karok rendszerét sokféleképpen el lehetett képzelni. A térbeli és általában a fizikai, konkrétabban az *infrastrukturális feltételek* kérdése a korábbiakhoz képest vesztett jelentőségéből.

1994 áprilisában az RMDSZ Oktatásügyi Főosztálya, immár másodszer hívta össze az egyik legnagyobb fórumot a jelen tanulmányban elemzettek közül. Ezen, s ennek a sajtóbeli tükrözésében, a magyar oktatás *felsőfokú egyetemi és főiskolai hálózat* formájában jelent meg, ennek a hálózatnak elemei viszont egyazon, Bolyainak nevezendő, legtöbb elemében mégis Kolozsvárhoz kötődő felsőoktatási intézethez tartoztak volna. A *Kolozsvár-centrikusság* és a *főiskola-hálózat* ötlete, benne a *székelyföldi lehetőségekkel*, egyfajta kompromiszsum eredményei.

Közben két típusú konfliktus árnyalta a diskurzust:

Az egyik konfliktus a kolozsvári és a nem kolozsvári (esetleg marosvásárhelyi) alternatíva között húzódott. Habár a kezdeti, kifejezetten Kolozsvárra tervezett egyetem képe megváltozott, és előtérbe került a több helyszínen, így Székelyföldön is működő egyetem, maradt még egy vitaforrás: egyáltalán Kolozsvár legyen-e a központja e hálózatnak? A marosvásárhelyi magyar értelmiség és a városhoz kötődő vezető RMDSZ-politikusok felvetették a vásárhelyi központ gondolatát. A vita élesen akkor jelentkezett, és a szűkebb körű nyilvánosságból akkor jutott ki a sajtóba, amikor 1996 végén az RMDSZ kormányra került. Abban a pillanatban az RMDSZ-ben a *nem feltétlenül kolozsvári* egyetem vonala érvényesült. Béres András államtitkár, akit az RMDSZ küldött a román oktatási minisztériumba, és akinek ott képviselnie kellett az egyetem-ügyet is, a *nem feltétlenül Kolozsvárhoz* kötött főiskolai rendszer híveként jelent meg.

1996-ban az egyetem-ügy szószólóiként főképpen a politikusok jelentek meg, és kevésbé az oktatók. Az egyetemi oktatói közösség a maga szervezeteivel, a Bolyai Társasággal és az Erdélyi Múzeum Egyesülettel várakozó állásponton volt: az RMDSZ kormánypárt lett, az ügy politikai megoldására vártak. Az oktatói közösség akkor kért újra szót a nyilvánosságban, amikor az új kormány megalakulása nyomán a *Kolozsvár vs. nem Kolozsvár* vita újraéledt. A sajtónyilvánosságban ez a vita nem jelent meg élesen, a sajtókommentárok viszonylag keveset foglalkoztak vele, a politikusi nyilatkozatok jól megfértek egymás mellett, nem volt feleselés, ellentét kevésbé látszott. A sajtó főleg a romániai magyar egyetem megalakításának – inkább *kikövetelésének* újabb időszerűségéről szólt, és hagyományosan tetemes teret szentelt a román környezet reagálásainak, amelyek szintén szaporodóban voltak, mint mindig, ha a magyar nyilvánosságban is megélnékült az egyetem-ügy tematizálása.

A másik konfliktus a meglévő, Babeş-Bolyai Tudományegyetemen belüli keretek kihasználásának, sőt hosszú távú elfogadásának ötletkörében gondolkodók és a különálló egyetem azonnali megvalósításának hívei között pattant ki, két különböző időszakaszban.

Két momentuma volt ennek a nyilvános vitának: az egyik a Neptun-ügy, a másik bizonyos kérdőíves kutatás ügye. Mindkét vitában közös, hogy a sajtó részlegesen tudott reagálni ezekre, és a sajtóbeli szövegek alakulásában

a kezdeményező, irányadó szerepet a politikusok adták. A romániai magyar tömegtájékoztatás helyzete ebben a témában vázolható azzal is, ha összehasonlítjuk, mi történt voltaképpen, és mit fogott fel és közvetített a média a vonatkozó eseményekből:

A Neptun-ügy úgy került végül nyilvánosságra, hogy a főleg Tőkés László nevével fémjelzett politikai vonal erőteljesen bírálta azokat az RMDSZ-politikusokat, akik a tengerparti Neptunon, a Project on Ethnic Relations nevű szervezet égisze alatt, az akkori román kormányt (is) képviselő politikusokkal egyezkedtek. 1993. július 15–17. között három politikus (Borbély László, Frunda György, Tokay György) találkozott Viorel Hrebenciuc kormányfőtítkárral és Traian Chebeleu elnöki szövivővel. Oktatási szempontból ennek az egyezkedésnek az volt a következménye, hogy az oktatási minisztérium külön beiskolázási keretszámot hagyott jóvá a Babeş–Bolyai Tudományegyetemre felvételiző magyarok számára, ezzel mintegy hivatalossá téve a magyar tannyelvű csoportokat. (Ezek a csoportok addig csak úgy léteztek, ha a románokkal együtt felvételiző, közös keretszámra versenyző magyarok közül elegendő jutott be egy különálló csoport alakításához, akkor az a csoport magyar nyelven tanulhatott.) Akkor 300 helyet hagytak jóvá, a számot és főleg annak szakok közötti leosztását az egyetem adta meg. A sajtó figyelmét teljesen elkerülte, így sosem került a nyilvánosság elé az a mozzanat, hogy a tárgyalások kapcsán az RMDSZ-politikusok az egyetem magyar részének képviselőit kérték arra, hogy számítsák ki a szükséges beiskolázási keretszámot, mert lehetőség van arra, hogy a kormány külön keretszámot biztosítson a BBTE magyar oktatásához. Az akkori rektorhelyettes, Magyari András csaknem mindegyik szak tanáraival egyeztetett, s arra kérte őket, hogy becsüljék fel, mennyi magyar egyetemi hallgató lenne optimális az egyes szakok esetén. Ennek összesített eredménye lett a 300 hely – tehát ez a szám az egyetemről érkezett.

A sajtó felemásan reagált az ügyre. Úgy, ahogy az RMDSZ-en belüli pluralizálódással sem tudta, hogy mit kezdjen, a sajtó két külön síkon tudott tárgyalni a Neptun-ügyről. Az egyik síkon tükrözte a „neptunosok” elleni támadásokat és azok védekezéseit. A másik síkon gyakorlatilag a Neptun-témától elszakítva folyt a diskurzus: a 300 magyar egyetemi hallgatói hely vívmányként jelent meg. Nem is mehetett ez másképpen, mert közeledett a felvételi, és a különböző, felvételizőknek szóló sajtóközlemények fejlődés-ként és bátorító fejleményként adták hírül, hogy a magyar tannyelvű szakokon *garantált* a magyar nemzetiségűek bejutása, ők csak egymás között versengenek az egyetemi helyekért, és a bejutottak magyarul fognak tanulni. Tehát a sajtó sem polemizált és érvelt különösebben a 300 hely kivívása kapcsán, hanem úgy tárta fel, mint kész tény, mint szinte magától adódó fejleményt (szinte naivan: ugyanis közben azt sem titkolta el, hogy a Neptun-tárgyalásokkal kapcsolatos a 300 hely, odáig, hogy árnyaltság hiányában az

az érzet érvényesülhetett, hogy a háromszázás számot is Neptunon, „alkudozással” döntötték el). Feltételezhető, hogy teljesen spontánul, és *meg nem tervezetten* futott párhuzamosan egymás mellett a „neptunosok” bírálata és a 300 hely „dicsérete” a médiában, s igaz az is, hogy a téma hamar vesztett az aktualitásából. Bár a már említett nagyszabású tanügyi fórumon, 1994 áprilisában, számos romániai és magyarországi újságíró előtt részletezve hangzott el, hogy miképpen született meg a 300 hely *az egyetemi oktatók véleménye alapján*, erről, mint mellékes körülményről, részleteket a romániai magyar sajtó nem közölt, nem tulajdonítva hírértéket neki. (Ma már a román oktatási minisztérium évente 1000–1200 helyet biztosít az immár magyar tagozatnak nevezett egyetemrész számára, a közben megalakult mesteri képzésben további 500–700 helyet.)

A 300 hely ügye voltaképpen úgy jelent meg a bírálatokban, mint *engedmény* a teljes körű magyar egyetem ügyéből. A leggyakoribb érv e tekintetben az volt, hogy a román környezet, ha megerősíti a magyar részleget a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, akkor annak elégségességére hivatkozva megtagadhatja a különálló egyetemet.

A sajtó spontán reakcióiban is látható kettőség a diskurzus minden szintjén tapasztalható: miközben gyakran kijelentették, hogy a már meglévő, Babeş-Bolyain található kereteket kell tágítani, a Babeş-Bolyain belüli fejlődés kezdeményezőit néha gyanú kísérte.

A Babeş-Bolyain belülséghez kapcsolódó konfliktusnak van egy másik momentuma is a neptunos mellett. Ez egy kérdőíves kutatáshoz kapcsolódik, és ahhoz a vitához, ami 1997 februárjában robbant ki. Egy, a kolozsvári magyar diákok körében végzett kérdőívesítés egyik eredménye azt mutatta, hogy a magyar diákság számos alternatívában gondolkodik, és a domináns egyetemtervezet csak egyik a sok közül.

Ebben a vitában is eredetileg más történt, mint ami a médiából, annak feltárási képtelensége folytán, kiderülhetett. A sajtóban a hangsúly arra tevődött, hogy egy erősen vitatható, úgymond „közvélemény-kutatás” elvégzői – valamilyen hátsó szándékkal – terjesztik azt az információt, miszerint a kolozsvári magyar egyetemisták nem akarnak önálló magyar egyetemet.

A valóságban pedig a következő történt: az egyetemi oktatókat hetek óta foglalkoztatta az, hogy a kormányba került RMDSZ egyetemkoncepciójában az idő szerint nem a kolozsvári, hanem más centrum adta volna a Bolyai Egyetem bázisát. Erősödött az aggodalom, hogy az RMDSZ ugyan áttörést ér el egyetem-ügyben, de azt Béres András, Markó Béla és más vezető politikusok egy marosvásárhelyi intézet kialakításában érik el. Az egyetemi oktatók csoportjait foglalkoztatta egy olyan fellépés, aminek alkalmával a Kolozsvár-centrikusság gondolata mellett érvelhettek. Ez egy újabb fórum lett, és így került sor arra a február esti beszélgetésre a kolozsvári Györkös Mányi Albert Emlékház termében, amelyen jelen volt az oktatók mellett például Béres

András, oktatási államtitkár és Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke. A felszólaló oktatók alapvetően két dolog mellett érveltek: a magyar felsőoktatási intézet *kolozsvári* mivolta mellett – ezzel kapcsolatban a Babeş-Bolyain kialakult lehetőségek és esélyek el nem rontása mellett – és a kapkodva, elhamarkodva alapított egyetem ellen. Szinte mellékesen került szóba egy éppen zajló kérdőíves kutatás egyik eredménye, mely arról szólt, hogy amennyiben most kellene választaniuk, milyen arányban támogatnák a jelenlegi egyetemi hallgatók a magyar felsőoktatás ismert alternatíváit az önálló állami egyetemtől az egyházi egyetemig. A megkérdezett hallgatók viszonylagos többségben a Babeş-Bolyai Egyetemen belüli autonómia alternatíváját támogatták. A fórum végén a kutatás egyes eredményeit fénymásolatban kiosztották a jelenlevő újságíróknak.

A kérdőíves vizsgálat hetekig tartó bírálatözön tárgyává vált, amiért a kutatási információkban nem a többségében önálló Bolyait támogató diákközösség jelent meg, hanem egy olyan, amelyik beéri a Babeş-Bolyain belüli önállósággal.

A sajtó és a politikusok egymást erősítették abban, hogy a kérdőíves felmérés rossz volt (Markó Béla, az RMDSZ elnöke „szerencsétlen kutatásnak” nevezte), de közben senki nem vizsgálta meg szakmailag (a nyilvánosság előtt sem) a közben elkészült kutatást magát. A meggyőződés, miszerint a kutatás nem lehet jó, mert nem a domináns alternatívát fogalmazza újra, teljesen kitöltötte a nyilvános teret. Annyira, hogy magának a fórumnak a munkálatait a sajtó csak szűkszavúan reagálta le. A *Korunk* – amely azelőtt igényt tartott a készülő kutatás egyébként több mindenről is szóló eredményeinek közlésére – a vita nyomán, szerkesztőségi gyűlésén az irodalmár alapképzettségű szerkesztők „tudománytalannak” minősítették a szociológiai felmérést. Közben Magyari Nándor szociológus ellen sajtókampány folyt, amiben szakmai kompetenciáját vitatták, mások pedig hozzáértését bizonygatták. Főleg Nits Árpádnak, a *Szabadság* szerkesztőjének jegyzetei révén a közvélemény-kutatások és a közvélemény-kutatói szakma, annak minden formája, hónapok, évek múlva is sarlatánságként jelent meg az olvasók előtt. Ez az epizód jól mutatja, hogy a domináns egyetemváltozattól való minden eltérő gondolat – vagy csak annak a vélelme – hisztériakampányhoz vezetett.

A sajtó tehetetlenségének lehetséges okai között fő helyen ismét azt véljük látni, hogy 1989 óta a romániai magyar tömegkommunikáció – és általában a nyilvánosság – *revendikatív-deffenzív* állásba helyezte magát a magyar egyetem kérdésével kapcsolatban, mely helyzetben csak megmerevítette a román (hatalmi) környezettel vívott állóháborút. Főleg a román környezet ellenkezéseivel számoló médiaviszonyulásban a sajtót teljesen felkészületlenül éri, ha a domináns diskurzus *kellékei, elemei* nélkül esik szó a magyar egyetemről. Maga a sajtó sem tud reflektálni az egyetem-ügyet taglalók beszédeire, ha nem használhatja a domináns diskurzus tematikai, érvelési, nyelvi, szókész-

leti, sőt stílusbeli elemeit – zavart okozó, ha maguk a beszélők sem használják, és a megszokottól eltérő módon szólnak az egyetemről.

A főiskolai hálózat ötletétől az önálló karok tervezetéig

A kérdőíves felméréssel kapcsolatos médiabotrány egyik hozadéka éppen az volt, amit a februári gyűlés szervezői, ha nem is így, de elérni akartak: a maga sokat járatott formájában ismét beindult a vita, és a *Kolozsvár-centrikusság újra megerősödött* az egyetemdiskurzusban. A politikusoktól az oktatók vették át a szót, a Babeş-Bolyain a magyar tanárok két újabb fórumot is tartottak, és önálló, döntési jogkörrel felruházott fakultásokat kértek a Babeş-Bolyain belül. Erről keveset tudott meg a sajtó, mert az eddigiektől eltérően ez már amolyan munkahelyi ülésnek számított, nem pedig egy előre megszervezett és közhírré tett Bolyai Társaság-fórumnak. A sajtót követő közönség néhány nap késéssel értesült arról, hogy a magyar oktatók *önálló karokat* kértek a Babeş-Bolyai vezetőségétől, önálló ügyintézés, teljes körű anyanyelvhasználatot, oktatásszervezői, kutatószervezői hatáskört, önálló gazdálkodást. A sajtó az önálló karokról szóló tervezetet *Szilágyi-tervnek* (Szilágyi Pálnak, a magyar oktatókat képviselő rektorhelyettesnek nevéből), a román álláspontot pedig, ami voltaképpen elvetette a magyar elképzelést, annak szóvivőjéről, egy másik akkori rektorhelyettes – Şerban Agachi – nevével *Agachi-tervnek* nevezte el. Ezen a ponton, 1997 áprilisában a magyar egyetem témájának aktualitása – jelenléte a médiában – csökkent. A Szilágyi Pál által összehívott két magyar oktatói fórumon a tanárok a kérésüket megfogalmazták, és ezzel átadták a labdát a bukaresti magyar politikusoknak. A román féllel folytatott tárgyalásokat is elnapolták bizonytalan ideig, de mindenképpen a tanügyi törvény módosításáig.

Ezzel az egyetem-ügy történetében új korszak kezdődött; a következő évtizedben a témát uralták a BBTE-n belüli intézményesüléssel kapcsolatos kérdések. De új korszak kezdődött a diskurzusban is, a sajtóviták és fórumok helyét a tanulmányok, tervezetek, statisztikai elemzések vették át.

Jegyzetek

¹ L. például Cs. GYIMESI Éva: Sok a tervező, kevés a pallér, *Korunk*, 1997/4.

² VERESS Károly: Az egyetem filozófiájáról, *Korunk*, 1997/4.

³ MANDEL Kinga: Konszenzusos felsőoktatás-politika esélye Romániában?, In: PUSZTAI Gabriella (szerk.): *Régió és oktatás. Európai dimenziók*, Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen, 2005.

- ⁴ MAGYARI Tivadar: A romániai magyar média, *Médiakutató*, 2000/ősz; Uő.: Elemzések a romániai magyarok sajtóolvasási szokásairól, *Erdélyi Társadalom*, 2003/1.
- ⁵ MAGYARI Tivadar: Bolyai Társaság, *Korunk*, 1995/11.
- ⁶ BÍRÓ A. Zoltán: Stratégiai javaslatok a székelyföldi főiskolai szintű szerkezet kialakításához, In: *Oktatás, Reform, Autonómia*, RMDSZ, 1995.
- ⁷ *Magyar irodalom – magyar egyetem*, Kolozsvár, 1994. április 29–30.
- ⁸ MAGYARI Tivadar: Collegium Transsylvanicum Alapítvány, *Korunk*, 1995/11.; Uő.: Kolozsvári Magyar Diákszövetség, *Korunk*, 1995/11.
- ⁹ Cs. GYIMESI: *i.m.*
- ¹⁰ *Uo.*
- ¹¹ MAGYARI-VINCZE Enikő: Tudományos Képzési Programok Intézete, In: *Oktatás, Reform, Autonómia*, RMDSZ, 1995.
- ¹² BÍRÓ A. Zoltán: Intézményesülési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1998–1995 között, In: *Stratégiák vagy kényszerpályák?*, Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.